АННОТАЦИЯ

8D12301 – "құқық қорғау қызметі" білім беру бағдарламасы бойынша Ш. Қабылбаев атындағы Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігінің Қостанай академиясы философия докторы (PhD) докторанты ғылыми дәрежесін алуға арналған диссертацияға Джилкишиев Руслан Булатович "Ақпараттық технологиялар саласындағы қылмыстарды тергеу" тақырыбында

Зерттеудің жалпы сипаттамасы. Диссертациялық зерттеу киберқылмыстарды анықтау мен ашудың әдістемелік және ұйымдастырушылық тәсілдерін жетілдіруге баса назар аудара отырып, ақпараттық технологиялар саласындағы қылмыстарды тергеуді кешенді криминалистикалық талдауға арналған. Жұмыстың мақсаты аталған саладағы құқыққа қайшы әрекеттерді тергеудің тиімділігін арттыруға бағытталған практикалық ұсынымдарды әзірлеу және жаңғырту болып табылады. Зерттеу объектісі-ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдана отырып жасалған қылмыстар, олардың жасалу заңдылықтары, сондай — ақ оларды ашу мен тергеудің әдістері мен құралдары. Әдістемелік негіз жүйелі, салыстырмалы-құқықтық, дидактикалық және статистикалық әдістерден тұрды, бұл зерттелетін мәселелерге көзқарастың тұтастығын қамтамасыз етуге мүмкіндік берді. Теориялық базаны қазақстандық және шетелдік авторлардың ғылыми еңбектері, сондай-ақ Қазақстан Республикасының қолданыстағы заңнамасы мен халықаралық-құқықтық актілер құрады. Зерттеудің ғылыми жаңалығы киберқылмыстардың авторлық криминалистикалық сипаттамасын, тергеу әрекеттерінің алгоритмдерін әзірлеу және Ұлттық киберқауіпсіздік және цифрлық криминалистика орталығын құруды қоса алғанда, институционалдық шешімдерді ұсыну болып табылады.

Зерттеу тақырыбының өзектілігі. Ақпараттық технологиялардың қалыптасуының негізін қалаушылар (XX ғасырдың ортасы) Клод Шеннон мен Роберт Винер болып саналады, олардың жұмыстары ақпаратты беру және өңдеу процестерін түсінуге негіз қалап, автоматтандырылған жүйелердің дамуына айтарлықтай әсер етті. Компьютерлер, заманауи телекоммуникациялар және байланыс құралдары саласындағы жетістіктер бүгінгі таңда ең жылдам даму қарқынын көрсететін экономиканың абсолютті жаңа секторын дамыту үшін "триггер" болды.

Технологияларды жетілдіру және дамыту процесі қолданыстағы байланыс жүйелеріндегі айтарлықтай өзгерістермен сипатталады. XX ғасырдың ортасына дейінгі қарым — қатынастың басым екі түрі-пошта және баспа басылымдары (газеттер, журналдар, кітаптар) біріктіріліп, бірыңғай ақпараттық — коммуникациялық кеңістікке-кибернетикалық кеңістікке біріктірілді.

1970 жылдары дербес компьютерлер мен интернеттің пайда болуы, кейінірек ғаламдық Интернет желісінің құрылуы адам өмірінің әртүрлі салаларында, соның ішінде экономика, білім беру, денсаулық сақтау және

әлеуметтік өзара әрекеттесуде түбегейлі өзгерістерге әкелді. Бұл өз кезегінде ақпараттық технологияларды қолданумен байланысты қылмыстың жаңа түрлерінің дамуына әкелді. Осы диссертациялық жұмыста ғаламдық интернет желісі немесе халықаралық байланыс жүйелері арқылы құқыққа қайшы әрекеттер жасау мәселесін зерттеу көзделеді.

Интернет желісі заңсыз әрекеттерді орындау үшін бірқатар сөзсіз артықшылықтар береді. Ең алдымен, бұл желі арқылы берілетін әртүрлі ақпараттың (мәтіндік, графикалық, аудио -, бейне -) шексіз көлемі. Екіншіден, пайдаланушыларды жаһандық ауқымда манипуляциялау үшін психологиялық әдістерді қолдану мүмкіндігі.

Статистикалық мәліметтерге сәйкес 2019-2023 жылдар аралығында Қазақстанда 407 іс-әрекет тіркелген: 2019 – 108, 2020 – 62, 2021 – 74, 2022 – 85, 2023 – 78, 2024 - 101 – Ақпараттық технологиялар және киберқылмыс саласында.

Жасалған киберқылмыстар кідірістің жоғары деңгейіне ие, жеке пайдаланушыларға да, коммерциялық компаниялар мен мемлекеттік органдарға да айтарлықтай зиян келтіреді. Жоғарыда келтірілген тармақтарды ескере отырып, заңсыз әрекеттерді тергеудің дәстүрлі әдістері жеткіліксіз және тиімсіз екендігі айқын болады. Бұл киберқылмыспен күресу әдістерін жетілдіру міндетін құқықтық тәртіп пен қауіпсіздік саласындағы басымдықтардың біріне айналдырады, бұл өз кезегінде компьютерлік құқық бұзушылықтардың ерекшелігін ескеретін арнайы әдістерді әзірлеу қажеттілігін тудырады.

Бір жағынан киберқылмыстың өзектілігі, екінші жағынан оның дамымауы (осы диссертация аясында егжей-тегжейлі қарастырылады) ғылыми пән ретінде криминалистиканы одан әрі дамыту, ғылымның әртүрлі салаларынан (Ақпараттық технологиялар, психология, заң ғылымдары және т. б.) білімді пайдалану, сондай-ақ тергеу мен дамытудың қолданыстағы әдістерін жақсарту қажеттілігін тудырады жаңа тәсілдер.

Киберқылмыстарды тергеудің жекелеген салаларында маңызды зерттеулердің болуына қарамастан, қазіргі уақытта тергеудің криминалистикалық әдістемесінің барлық аспектілерін қамтитын жұмыстардың тұтастығы мен жүйелілігі жетіспейді, әдістер мен білімдердің жеткілікті интеграциясы жоқ, бұл істердің осы санатын тиімді тергеуді азайтады (қиындатады).

Осылайша, киберқылмыстарды тергеу саласындағы білім мен ұсыныстардың қазіргі жағдайымен практикалық қызметке нақты әсер ете алатын және осы саладағы тергеу тиімділігін арттыратын терең, жүйелі зерттеу қажет өйткені жеке жеке ұсыныстар жекелеген жағдайларда пайдалы болуы мүмкін, бірақ жүйелі емес. Практикалық жұмысшыларға нақты, жүйелі және интеграцияланған жұмыс әдістері қажет, ал жүйесіз, ішінара ақпарат алу тергеушілердің алдында тұрған негізгі мәселелерді шеше алмайды. Неғұрлым жүйелі әдістемені әзірлеуге деген ұмтылыс, теорияға да,

практикаға да негізделген жаңа тәсілдерді ұсынуға деген ұмтылыс бізді диссертацияның осы тақырыбын таңдауға итермеледі.

Зерттеу тақырыбының ғылыми даму дәрежесі. Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалана отырып жасалатын қылмыстарды тергеу мәселелері соңғы жылдары қылмыстық-құқықтық және криминалистикалық доктринада ғылыми ізденістің басым бағыттарының шеңберіне дәйекті түрде еніп отыр. Киберқылмыстардың біліктілігі, алдын алу және ашу мәселелері Ж. К. Аманов, Е. О. Алауханов, а. н. Ағыбаев, К. А. Бегалиев, Б. А. Бекназаров, В. Б. Вехов, Р. Е. Жансараева, А. А. Исаев, В. В. Крылов, е. и. Қайыржанов, И. Ю. Лоскутов, В. А. Мещеряков, В. Ю. Рогозин, И. И. Рогов, С. М. Рахметов, Л. Н. Соловьев, т.б. Сеитов, Б. х. Төлеубекова және басқалары, олардың еңбектерінде цифрлық ортадағы қылмысқа қарсы күрестің теориялық-құқықтық негіздері ашылған, сондай-ақ тергеу практикасын жетілдірудің жекелеген бағыттары көрсетілген.

Шетелдік криминалистикада киберқауіптерге қарсы іс-қимыл мәселелері негізінен техникалық аспектілерге және халықаралық ынтымақтастыққа бағытталған зерттеулерге арналған. Алайда, отандық және халықаралық ғылыми дереккөздерде Ақпараттық технологиялар саласындағы қылмыстарды тергеудің ерекшелігі туралы білімді жүйелеу, сондай-ақ құқық қолдану практикасының ұлттық ерекшеліктерін ескеретін тұтас криминалистикалық әдістемені әзірлеу қажеттілігі сақталады.

Осылайша, бұл диссертациялық зерттеу логикалық түрде қолданыстағы ғылыми базаға сүйенеді және сонымен бірге оны қазіргі цифрлық сын-қатерлер жағдайында дамытуға және кеңейтуге бағытталған. Жұмыс тергеу процесінің құқықтық, криминалистикалық және технологиялық компоненттерін біріктіретін интегративті тәсілді қалыптастыруға қадам болып табылады, бұл оның ғылыми негізділігі мен өзектілігін растайды.

Осы диссертациялық жұмыстың мақсаты ақпараттық технологиялар саласындағы заңсыз әрекеттерді тергеу процесінің тиімділігін арттыратын практикалық ұсыныстарды әзірлеу және жаңғырту болып табылады. Біз келесі **міндеттерді қойдық:**

- киберқылмысқа қарсы іс-қимыл саласындағы ағымдағы жағдайды талдау;
- Ақпараттық технологиялар саласындағы қылмыстардың жіктеу белгілерін әзірлеу;
- киберқылмыстардың криминалистикалық сипаттамасының элементтік құрамының мазмұнын ашу;
- Ақпараттық технологиялар саласындағы қылмыстарды сотқа дейінгі тергеп-тексеруді бастау тетіктерін анықтау;
- Ақпараттық технологиялар саласындағы қылмыстарды тергеудің бастапқы кезеңінің алгоритмдерін тұжырымдау;
- Ақпараттық технологиялар саласындағы қылмыстарды тергеудің келесі кезеңінің алгоритмдерін әзірлеу.

Бұл диссертациялық зерттеудің объектісі Ақпараттық технологиялар саласында жасалатын заңсыз әрекеттер, сондай-ақ оларды ашу мен тергеудің практикалық аспектілерін зерттеу болып табылады.

Диссертациялық зерттеудің тақырыбы-қарастырылып отырған саланың заңсыз әрекеттеріне тән заңдылықтар мен ерекше белгілерді, тергеу үшін қолданылатын әдістер мен тәсілдерді анықтау, тергеушінің алғашқы және кейінгі тергеу әрекеттері кезінде қабылдауы керек тергеу әрекеттерін анықтау.

Диссертациялық зерттеудің әдіснамалық негізі әртүрлі әдістер мен тәсілдерді қамтиды. Әдістемелік негізде-зерттеу тақырыбын кеңірек жүйе контекстінде қарастыруға мүмкіндік беретін дидактикалық принциптер мен жүйелік тәсілді қолдану. Салыстырмалы құқықтық және статистикалық әдістерді қолдану тереңірек талдауға ықпал етеді, сонымен қатар қарастырылып отырған саладағы заңсыз әрекетті тергеудің әртүрлі аспектілерін салыстыруға мүмкіндік береді.

Диссертациялық зерттеудің нормативтік негізі Қазақстан Республикасының Конституциясын, сондай-ақ диссертация тақырыбына қатысты халықаралық-құқықтық актілерді қамтиды. Зерттеу объектісіне сәйкес келетін бөлікте қолданыстағы қылмыстық, қылмыстық іс жүргізу заңнамасы, сондай-ақ тақырып бойынша қолда бар әдебиеттер талданды, бұл жұмысты жаңа шындықтарды ескере отырып, ақпараттық технологиялар саласында бұрын жүргізілген зерттеулердің логикалық жалғасы және дамуы ретінде құруға мүмкіндік берді, олармен алынған нәтижелерді салыстырды.

Диссертациялық зерттеудің эмпирикалық негізі автордың 2019-2024 жылдардағы ҚР БП Құқықтық статистика және арнайы есепке алу комитеті құқық бұзушылықтар бойынша, ақпараттық технологиялар саласында ұсынған статистикалық есептерге жүргізген деректері, "ұлттық қауіпсіздік туралы", "ақпараттандыру туралы", "Мемлекеттік құпиялар туралы", "Дербес деректер және оларды қорғау туралы" заңдары,"Электрондық құжат және электрондық цифрлық қолтаңба туралы", "Байланыс туралы", ҚР Қылмыстық Кодексі, "Әкімшілік құқық бұзушылық туралы"ҚР Кодексі, Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар және ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету саласындағы бірыңғай талаптар (ҚР Үкіметінің 20.12.2016 ж. №832 қаулысы), киберқауіпсіздік тұжырымдамасы ("Қазақстанның киберқауіпсіздігі").

Диссертацияда автор құқық қорғау органдарындағы әртүрлі лауазымдардағы жеке жұмыс тәжірибесін пайдаланды.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы. Қолданылған жүйелік тәсіл алғаш рет ақпараттық технологиялар саласындағы қылмыстарды тергеудің жекелеген мәселелерін зерттеп қана қоймай, зерттелетін мәселенің басқа элементтермен байланысы мен өзара әрекеттесуіндегі кең жүйе контекстінде оларды жан-жақты талдауға мүмкіндік берді.

Осы диссертациялық жұмыс ұйымдастырушылық, тактикалық, әдістемелік сипаттағы бірқатар негізгі проблемаларды, сондай-ақ құқықтық және этикалық аспектілерді, құқық қорғау органдарының жұмысын қозғады.

Қарастырылып отырған саладағы заңсыз әрекеттер туралы білімді жақсы түсінуге және жүйелеуге ықпал ететін, теориялық қызығушылық тудыратын жаңа идеялар ұсынылды.

Зерттеу барысында әзірленген қорытындылар мен ұсынымдар ақпараттық технологиялар саласындағы құқық бұзушылықтарды тергеуге тікелей қатысы бар құқықтық тәртіп органдары мен басқа ұйымдардың практикалық қызметінде қолданылуы мүмкін.

Ақпараттық технологиялар саласында қылмыс жасаудың алдын алу шараларына қатысты жекелеген мәселелер қарауға шығарылды.

Жұмыстың жаңалығы соңғы жылдары қалыптасқан нормативтік құқықтық базаның айтарлықтай өзгеруіне, Ақпараттық технологиялар саласындағы құқық бұзушылықтар бойынша жаңа заңнаманы қолданудың кең сот практикасына байланысты.

Диссертацияның қорғауға ұсынылатын негізгі ережелері:

1. Жүргізілген зерттеу құқықтық реттеуді; құқық қорғау органдарының мамандануын; тергеудің техникалық құралдары мен әдістерін; өзара іске асырылған жағдайда қарастырылып отырған түрді жасау саласындағы ағымдағы жағдайға тиімді әсер етуі мүмкін халықаралық ынтымақтастықты қамтитын киберқылмыстарды ашуға және тергеуге қатысатын құқық қорғау органдары мен қызметтерінің шаралары мен күш-жігерінің жиынтығын авторлық санаттауды жүзеге асырды қылмыстар.

2. Құрамы "Ақпараттық технологиялар саласындағы құқық бұзушылықтар" жиынтық анықтамасына жататын қылмыстық-құқықтық құқық бұзушылықтардың жіктеу сипаттамасы ұсынылды, олардың ішінде: ақпаратқа, ақпараттық жүйеге немесе телекоммуникация желісіне заңсыз қол жеткізу (ҚК 205-бабы); ақпаратты заңсыз жою немесе өзгерту (ҚК 206-бабы); ақпараттық жүйенің немесе телекоммуникация желілерінің жұмысын бұзу (ҚК 207-бабы); ақпаратты заңсыз иемдену(ҚК 208-бабы); ақпаратты беруге мәжбүрлеу (ҚК 209-бабы); зиянды компьютерлік бағдарламалар мен бағдарламалық өнімдерді жасау, пайдалану немесе тарату (ҚК 210-бабы); қолжетімділігі шектеулі электрондық ақпараттық ресурстарды заңсыз тарату (ҚК 211-бабы); құқыққа қайшы мақсаттарды көздейтін интернет-ресурстарды орналастыру үшін қызметтер көрсету(ҚК 212-бабы); ұялы байланыстың абоненттік құрылғысының, абонентті сәйкестендіру құрылғысының сәйкестендіру кодын,абонентті сәйкестендіру құрылғысын, сондай-ақ абоненттік құрылғының сәйкестендіру кодын өзгерту үшін бағдарламаларды жасау, пайдалану, тарату (ҚК 213-бабы).

3. Ақпараттық технологиялар саласындағы қылмыстардың криминалистикалық сипаттамасының авторлық нұсқасы жасалды, оған мынадай элементтер кіреді: қылмыстық қол сұғушылықтың мәні; жасалған уақыты, орны, құралы және жағдайы; құқық бұзушылықтарды дайындау,

жасау және жасыру тәсілдері, ақпараттық технологиялар саласында; із суреті; құқық бұзушының жеке басының типологиялық ерекшеліктері, Ақпараттық технологиялар саласында; себептері мен шарттары, Ақпараттық технологиялар саласында құқық бұзушылық жасауға ықпал ететіндер.

4. Сотқа дейінгі іс жүргізудің басталуына қатысты автордың қолданбалы құралдары дәлелденген: қандай нақты деректер немесе жүйелер зиянкестердің әсеріне ұшырады, қылмыстың сипаты қандай, заңсыз әрекет жасалуы мүмкін Объектінің құрылымы қандай. Тергеуші объект жұмыс істейтін жағдайларды талдауы керек: деректерді өңдеу және сақтау тәсілі; құжат айналымы жүйесі (тауар айналымы); компьютерлер мен пайдаланушылар арасындағы өзара әрекеттесу тәсілін анықтауға мүмкіндік беретін жабдық пен бағдарламалық жасақтама параметрлері; деңгейі құпия ақпаратты қорғау үшін қауіпсіздік шараларын ұйымдастыру; міндеттеріне компьютерлер мен ақпараттарды өңдеу және сақтау кіретін қызметкерлердің лауазымдық нұсқаулықтары қылмыстық қол сұғушылық объектілері.

5. Қаралып отырған құқық бұзушылықтарды ашу мен тергеудің негізгі бағыттарын анықтайтын ақпараттық технологиялар саласындағы құқық бұзушылықтарды тергеудің бастапқы кезеңінің бір типті және бір типті емес тергеу жағдайларының автор әзірлеген жіктемесі, шұғыл тергеу әрекеттерінің қажетті кешенін ұйымдастыру және өндіру бойынша іс-қимылдардың оңтайлы алгоритмін таңдау, оған мыналар кіреді: а) құқық бұзушылықтың өзі, жәбірленушінің жеке басы туралы тек ішінара ақпараттың болуы, себептері түсініксіз құқық бұзушылық жасаған адам туралы мәліметтер; б) жәбірленушінің жеке басы, құқық бұзушылық жасау себептері және оны жасаған адамдар туралы толық ақпарат бар, алайда күдікті адам өзінің қатысы жоқ екенін мәлімдейді және мойындау айғақтарын беруден бас тартады; в) тергеудің толық бейнесі бар, алайда күдікті адам өзінің кінәсін мойындаудан бас тарта отырып, жасалған құқыққа қарсы әрекетке қатысы жоқ екенін мәлімдей отырып, тергеумен ынтымақтасуға дайын емес; г) күдікті адам құқыққа қарсы іс-әрекет жасағаны үшін кінәсін толық мойындап, мойындау айғақтарын бере отырып, тергеумен ынтымақтасады.

6. Қарама – қайшылықтарды еңсеру, сәйкессіздіктер мен сәйкессіздіктерді жою мақсатында ақпараттық технологиялар саласындағы қылмыстарды тергеудің келесі кезеңінде тексеру тергеу әрекеттерін жүргізу алгоритмі мынадай формула бойынша негізделген: тергеу эксперименті – кейінгі жауап алу-қосымша сараптамалар.

7. Цифрлық қауіпсіздік саласындағы қазіргі заманғы сын – тегеуріндерді ескере отырып, Қазақстанда ведомствоаралық үйлестіру органы ретінде Киберқауіпсіздік және цифрлық криминалистиканы басқарудың ұлттық орталығын (бұдан әрі-НЦУКЦК) құруға бастамашылық жасау ұсынылады. Орталық құқық қорғау және арнаулы мемлекеттік органдардың (ІІМ, ҰҚК, Қаржы мониторингі агенттігі және басқа да мүдделі мемлекеттік органдар), жеке сектордың және халықаралық әріптестердің күш-жігерін біріктіріп, блокчейн-технологиялар негізіндегі бірыңғай

цифрлық платформа арқылы киберқауіптер туралы ақпарат алмасуды қамтамасыз ететін болады. Негізгі функциялардың қатарына киберқылмыс базасын қалыптастыру, деректермен жедел алмасу, "АИ" және "Big Data" пайдалана отырып Цифрлық криминалистиканы дамыту, кибер тергеушілер институтын құру, сондай-ақ халықаралық ынтымақтастық тетіктерін белгілеу жатады. Заңнамалық қамтамасыз етуді "киберқылмысқа қарсы іс-қимыл туралы" арнайы заң қабылдау арқылы іске асыру ұсынылады.

8. Ақпараттық технологиялар саласындағы қылмыстарды тергеудің тиімділігін арттыру мақсатында жасанды интеллектті қолдана отырып, Цифрлық дәлелдемелерді автоматтандырылған жинауды, талдауды және сақтауды қамтамасыз ететін мамандандырылған бағдарламалық-талдау кешенін (бұдан әрі – СПАК) енгізу ұсынылады. СПАК деректерді жүйелеуге, сараптамалық қорытындыларды қалыптастыруды жеделдетуге және ведомствоаралық өзара іс-қимылды жақсартуға мүмкіндік береді. Оны сот сараптамалары орталығы базасында және перспективалық — ұлттық киберқауіпсіздік орталығы шеңберінде енгізу тергеу мерзімдерін қысқартуды, мамандардың біліктілігін арттыруды және Қазақстанда цифрлық криминалистиканың сапасын арттыруды қамтамасыз етеді. Сондай-ақ, жаңа ұлттық киберқауіпсіздік және цифрлық криминалистика Басқару орталығында бұрын ұсынылған спак-ті қолдануға болады.

9. Интернет, мессенджерлер және қараңғы желі арқылы есірткіні контактісіз өткізудің қарқынды өсуі жағдайында Қазақстанда есірткі қылмысының цифрлық нысандарына қарсы іс-қимыл стратегиясын қалыптастыру ұсынылады. Негізгі шараларға мыналар жатады: арнайы біліктілік белгілерін енгізе отырып, заңнаманы жетілдіру, деректерді бақылау және бөлісу үшін цифрлық платформалар құру, сондай-ақ цифрлық іздер мен метадеректерді талдаудың интеллектуалды жүйелерін енгізу. Қоғамды белсенді тарту, бетбелгілер туралы хабарлау үшін мобильді қосымшаларды әзірлеу, қараңғы желідегі жедел қызметті кеңейту және қылмыстық схемаларды анықтау үшін АИ пайдалану көзделеді. Кешенді тәсіл есірткі қаупін азайтуды және құқық қорғау қызметінің тиімділігін арттыруды қамтамасыз етеді.

Диссертацияның негізгі нәтижелері 8 ғылыми басылымда көрсетілген.

Халықаралық рецензияланған журналда жарияланған (нөлдік емес импакт-факторы бар немесе Scopus (Скопус), JSTORE (ДЖЕЙСТОР) дерекқорына кіретін: Problems of Investigation of Crimes in the Field of Information Technology. Pakistan Journal of Criminology Vol. 16, No. 03, July—September 2024 (97-114).

ҚР БҒМ Білім және ғылым саласындағы бақылау комитеті бекітетін ғылыми қызметтің негізгі нәтижелерін жариялау үшін ұсынылатын ғылыми басылымдардың тізбесіне енгізілген ғылыми басылымдарда жарияланған.

1. Киберқылмыс саласындағы қылмыстарға қарсы іс-қимылдың қазіргі жағдайы мен перспективалары. "Хабаршы-Вестник", №4(86) 2021 ж.

2. Ақпараттық технологиялар және киберқылмыс саласындағы құқық бұзушылықтардың криминалистикалық сипаттамасы элементтерінің мазмұны мен мәні. Қазақстан Республикасы ІІМ М. Есболатов атындағы Алматы академиясының "Ғылыми Еңбектері" журналы, № 4(81) 2024 ж.

3. Ақпараттық технологиялар және киберқылмыс туралы қылмыстық істер бойынша дәлелдеуге жататын мән-жайлар мен тергеу міндеттері. Қазақстан Республикасы ІІМ М. Есболатов атындағы Алматы академиясының "Ғылыми Еңбектері" журналы, № 4(81) 2024 ж.

Халықаралық конференция материалдарында жарияланған.

1. Ақпараттық технологиялар саласындағы қылмыстарды тергеу мәселелері. "Әубәкіров оқулары" Халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары 19.02.2018 ж.

2. Әлеуметтік медиа саласындағы киберқылмыс. "Заң және заман" құқықтық ғылыми-практикалық журналы №12 (216), желтоқсан 2018 28-31 бб.

3. On the Forensic Characterization of the Identity of the Subjects of Crimes in the Field of High Technologies - «Journal of Advanced Research in Law and economics», Fall 2018 Volume IX issue 6 (36), pp.2011-2015.

4. Киберқылмыс саласындағы құқық бұзушылықтардың жіктелуі. "Әубәкіров оқулары". Халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары, 68-72 баптар. 19.02.2025 ж.